

Mobilność zagraniczna studiujących osób z niepełno sprawnościami

RAPORT BADAWCZY

**Włączamy
mobilność**

Iceland
Liechtenstein
Norway

Active
citizens fund

Podlaski Sejmik Osób
z Niepełnosprawnościami

FUNDACJA CENTRUM INICJATYW NA RZECZ SPOŁECZEŃSTWA

RAPORT BADAWCZY

Mobilność zagraniczna studiujących osób z niepełnosprawnościami

Białystok | 2023

Opracowanie:

dr Anna Drabarz, Magdalena Kocejko, dr Eliza Szadkowska

Redakcja:

dr Anna Drabarz

© Copyright by Podlaski Sejmik Osób z Niepełnosprawnościami
Białystok 2023

Realizatorzy projektu:

Podlaski Sejmik Osób z Niepełnosprawnościami

ul. Legionowa 28 lok. 601, 15-281 Białystok

www.podlaskisejmikon.pl

kontakt@podlaskisejmikon.pl

FUNDACJA CENTRUM INICJATYW NA RZECZ SPOŁECZEŃSTWA

Fundacja Centrum Inicjatyw na Rzecz Społeczeństwa

ul. Elektryczna 8, 15-080 Białystok

www.fundacja.fcis.pl

fundacja.fcis@gmail.com

Projekt „Włączamy mobilność” jest realizowany z Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG i Funduszy Norweskich.

**Włączamy
mobilność**

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Podziękowania

Bardzo dziękujemy osobom z niepełnosprawnościami, które podzieliły się swoim doświadczeniem związanym z mobilnościami zagranicznymi, dziękujemy za zaufanie i poświęcony czas. Bez tego zaangażowania nasze badanie nie miałyoby sensu.

Dziękujemy również pracownikom uczelni z województwa podlaskiego za podzielenie się swoim doświadczeniem spostrzeżeniami dotyczącymi obsługi wyjazdów zagranicznych studiujących osób z niepełnosprawnościami.

Spis treści

Podziękowania	4
O badaniu	6
Dostęp studiujących osób z niepełnosprawnościami do mobilności zagranicznej	8
Metodologia badania	17
Perspektywa osób z niepełnosprawnościami	20
Perspektywa instytucji szkolnictwa wyższego	29

O badaniu

Tendencja do umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego na polskich uczelniach rozwija się. Ważnym czynnikiem jakości i atrakcyjności wymiany doświadczeń i wiedzy z zagranicznymi instytucjami stanowi możliwość realizacji mobilności osób studiujących na dużą skalę. Statystyki pokazują jednak, że studenci z niepełnosprawnościami we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej są nadal niedostatecznie reprezentowani w międzynarodowych programach mobilności, co jeszcze bardziej pogłębia ich i tak już niekorzystną pozycję wśród rówieśników.

Uczestnictwo w edukacji i życiu zawodowym jest nie tylko prawem człowieka, ale także kamieniem węgielnym dobrobytu społecznego i indywidualnego. Pomimo przyjętych celów politycznych i przepisów prawnych mających na celu zapewnienie równego uczestnictwa w społeczeństwie dla wszystkich, studiuje osoby z niepełnosprawnościami rzadziej kończą studia w porównaniu z pełnosprawnymi rówieśnikami. W roku akademickim 2021/22 w polskich uczelniach kształciło się 19,9 tys. osób z niepełnosprawnościami (1,7% ogólnej liczby studentów), a ukończyło je 5,4 tys. osób (1,8% ogólnej liczby absolwentów). Wśród doktorantów 4,1% stanowiły osoby z niepełnosprawnościami (0,6 tys. osób). Jednocześnie studiuje już osoby z niepełnosprawnościami niejednokrotnie napotyka się na utrudnienia związane z niedostateczną dostępnością i brakiem dostosowania procesu kształcenia do ich potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Edukacja włączająca, rozumiana zgodnie z Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych (art. 24), dalej Konwencja, jako edukacja, która obejmuje proces reformy systemowej obejmujący zmiany i modyfikacje treści, metod nauczania, podejść, struktur i strategii w edukacji w celu przezwyciężenia barier z wizją zapewnienia wszystkim osobom uczącym się w odpowiednim przedziale wiekowym sprawiedliwego i partycypacyjnego doświadczenia uczenia się i środowiska, które najlepiej odpowiadają ich potrzebom i preferencjom.

Edukacja włączająca jest jednym z filarów niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami, które ma odbywać się nie tylko w znanych, rodzimych społecznościach lokalnych, ale w rzeczywistości w każdym miejscu, w którym osoba z niepełnosprawnością zdecyduje się żyć. Zwraca na to uwagę art. 20 Konwencji

zobowiązujący Państwa Strony do podejmowania skutecznych środków celem umożliwienia osobom niepełnosprawnym mobilności osobistej i możliwie największej samodzielności w tym zakresie.

Zagwarantowanie mobilności w życiu osób z niepełnosprawnościami jest często postrzegane jako kwestia drugorzędna, jako miły dodatek, jako coś niekoniecznie niezbędnego do zabezpieczenia podstawowych potrzeb. Na szczęście nasza perspektywa się zmienia. Zaczynamy myśleć o prawie do mobilności w sposób wykraczający poza zjawisko związane ze spędzaniem wolnego czasu, rekreacją czy krótkoterminowym przemieszczaniem się w celu korzystania ze świadczeń medycznych w innych państwach członkowskich UE – ponieważ mobilność może być długofalowym sposobem na rozwój osobisty i zawodowy.

W ramach projektu „**Włączamy mobilność**” realizowanego od listopada 2022 r. do kwietnia 2024 r. z Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny, finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG i Funduszy Norweskich, w partnerstwie stworzonym przez Podlaski Sejmik Osób z Niepełnosprawnościami i Fundację Centrum Inicjatyw na Rzecz Społeczeństwa przeprowadziliśmy szereg działań mających na celu zwiększenie wiedzy na temat dostępu do mobilności zagranicznych osób z niepełnosprawnościami studiujących na uczelniach w województwie podlaskim. Dokonaliśmy przeglądu kontekstu politycznego i prawnego realizacji wyjazdów polskich studentów z niepełnosprawnościami w ramach Programu Erasmus+. Na podstawie wyników empirycznych badań jakościowych przeanalizowaliśmy potrzeby i oczekiwania w zakresie mobilności włączającej studentów z niepełnosprawnościami i uczelni w województwie podlaskim. W ramach opracowania wyników badań jednocześnie podjęliśmy próbę ustalenia, w jaki sposób instytucje szkolnictwa wyższego mogą ściślej współpracować w celu podniesienia jakości i możliwości zapewnienia usług wsparcia wyjeżdżającym studentom z niepełnosprawnościami w programach mobilności. Rekomendacje skonfrontowaliśmy ze studium przypadków osób niepełnosprawnościami, które wzięły udział w mobilnościach zagranicznych i podzieliły się z nami spostrzeżeniami i doświadczeniami.

Raport przedstawia problem związany z aktualnym poziomem uczestnictwa studentów z niepełnosprawnościami w programach mobilności, ze szczególnym uwzględnieniem Programu Erasmus+, oraz podsumowanie wyników badań przeprowadzonych w ramach projektu. Zachęcam do zapoznania się z nim, dzielenia się wiedzą i refleksjami.

Dostęp studiujących osób z niepełnosprawnościami do mobilności zagranicznej

Kontekst prawny i polityczny

Możliwość realizacji mobilności zagranicznych w ramach Unii Europejskiej o wyjątkowo dużym znaczeniu dla włączenia społecznego daje Program Erasmus+. Jednym z celów Programu Erasmus+ jest promowanie równych możliwości i równego dostępu, włączenia społecznego, różnorodności i sprawiedliwości we wszystkich jego działaniach. Organizacje i osoby o mniejszych szansach znajdują się w centrum tych celów, dlatego przez wzgląd na nie w ramach programu organizacjom tym i uczestnikom oferowane są odpowiednie mechanizmy i zasoby. Przy opracowywaniu swoich projektów i działań organizacje powinny stosować podejście włączające, tak aby projekty i działania były dostępne dla różnorodnych uczestników.

W motywie (19) preambuły do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/817 z dnia 20 maja 2021 r. ustanawiające „Erasmus+”: unijny program na rzecz kształcenia i szkolenia, młodzieży i sportu oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1288/2013, dalej rozporządzenie, zauważono, że w niektórych przypadkach osoby o mniejszych szansach rzadziej uczestniczą w Programie Erasmus+ z powodów finansowych, czy to ze względu na swoją sytuację ekonomiczną, czy też ze względu na wyższe koszty uczestnictwa wynikające z ich szczególnej sytuacji, co dotyczy często osób z niepełnosprawnościami. W takich przypadkach ich uczestnictwo mogłoby zostać ułatwione poprzez ukierunkowane wsparcie finansowe. Komisja powinna zatem zapewnić, by wprowadzone zostały takie środki wsparcia finansowego, m.in. w postaci ewentualnego dostosowania dotacji na szczeblu krajowym. Unijny ustawodawca podkreślił, że dodatkowe koszty związane ze środkami ułatwiającymi włączenie nie powinny być podstawą odrzucenia wniosku.

W warstwie aksjologicznej w regulacji wskazano, że rozporządzenie nie narusza praw podstawowych i jest zgodne z zasadami uznanymi w szczególności w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej, dalej Karta. W szczególności, celem niniejszego rozporządzenia jest zapewnienie pełnego przestrzegania prawa do równości kobiet i mężczyzn oraz prawa do niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, a także wspieranie stosowania art. 21 i 23 Karty.

Postulat ten wiąże się z obserwowaniem przeszkód w dostępie napotykanym przez grupę nazwaną osobami o mniejszych szansach. Zgodnie z art. 2 pkt 25 rozporządzenia: „osoby o mniejszych szansach oznaczają osoby, które z przyczyn ekonomicznych, społecznych, zdrowotnych, ze względu na pochodzenie ze środowiska migracyjnego lub z powodów takich jak niepełnosprawność i trudności w nauce lub z innych powodów, w tym z powodów mogących prowadzić do dyskryminacji wymienionych w art. 21 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, zmagają się z trudnościami stojącymi na przeszkodzie w skutecznym dostępie do możliwości oferowanych w ramach Programu”.

Każda instytucja szkolnictwa wyższego, podpisując Kartę Erasmusa dla szkolnictwa wyższego, która określa ogólne ramy jakości działań, jakie instytucja szkolnictwa wyższego może przeprowadzić w ramach programu Erasmus+, zobowiązuje się do zapewnienia równego dostępu i możliwości uczestnictwa w Programie osobom ze wszystkich środowisk. W związku z tym studenci i pracownicy z niepełnosprawnościami fizycznymi, intelektualną, psychospołeczną lub z ograniczeniami wynikającymi ze stanu zdrowia mogą korzystać z usług wsparcia, które instytucja przyjmująca oferuje swoim lokalnym studentom i pracownikom.

Aby zapewnić, że osoba, której indywidualne warunki uniemożliwiają udział w programie Erasmus+ bez dodatkowego wsparcia finansowego, może w pełni skorzystać z europejskich rozwiązań w zakresie mobilności, Erasmus+ zwraca szczególną uwagę na poradnictwo, przyjmowanie, dostępność fizyczną, usługi wsparcia pedagogicznego i technicznego, a zwłaszcza finansowanie dodatkowych kosztów.

Dodatkowe fundusze są dostępne dla uczestników z niepełnosprawnością w ramach programu Erasmus+ dla osób o specjalnych potrzebach. Stypendia w ramach programu Erasmus+ mogą być zatem wyższe niż zwykłe stypendia na studia, staż lub dla pracowników, aby zrekompensować szczególne trudności, jakie napotyka osoba uczestnicząca (takie jak dostosowane zakwaterowanie, pomoc w podróży, opieka medyczna, sprzęt pomocniczy, dostosowanie materiałów dydaktycznych, osoba towarzysząca dla studentów i pracowników z niepełnosprawnościami). Ta dodatkowa dotacja na wsparcie jest wkładem opartym na rzeczywistych kosztach. Instytucje szkolnictwa wyższego powinny opisać na swojej stronie internetowej, w jaki sposób studenci i pracownicy z niepełnosprawnościami mogą ubiegać się o takie dodatkowe wsparcie.

Kontekst społeczny i praktyczny

Dodatkowe fundusze dla studentów i pracowników z niepełnosprawnościami mogą pochodzić również z innych źródeł na szczeblu lokalnym, regionalnym lub krajowym. W ramach przygotowań do okresu mobilności w programie Erasmus+ uczestnik z niepełnosprawnościami powinien wskazać swoje potrzeby i dodatkowe koszty, aby ubiegać się o stypendium na specjalne potrzeby w ramach programu Erasmus+ przy wsparciu wysyłającej instytucji szkolnictwa wyższego. Zasadniczo to wysyłająca instytucja szkolnictwa wyższego powinna dopilnować, aby w instytucji przyjmującej dokonano niezbędnych ustaleń w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb kandydata, pod warunkiem, że ujawnił on swoje potrzeby wynikające z niepełnosprawności. Aby lepiej określić, jakie usługi każda instytucja może zaoferować mobilnym uczestnikom, instytucje szkolnictwa wyższego mogą określić, czy posiadają infrastrukturę umożliwiającą przyjmowanie studentów i pracowników z niepełnosprawnościami w swoich umowach międzyinstytucjonalnych z instytucjami partnerskimi, a także określić, jakiego rodzaju usługi wsparcia są oferowane studentom.

Aby wdrożyć te zasady, opracowano obejmujące wszystkie dziedziny programu ramy środków na rzecz włączenia, a także strategię na rzecz włączenia i różnorodności, które mają na celu zapewnienie łatwiejszego dostępu do finansowania szerszej grupie organizacji oraz dotarcie do większej liczby osób o mniejszych szansach. W ramach tej strategii ustanowiono również przestrzeń i mechanizmy dla projektów wspieranych za pośrednictwem programu, których celem jest działanie na rzecz poprawy włączenia i różnorodności. Strategia ta ma pomóc w usunięciu barier, które mogą napotkać różne grupy docelowe przy uzyskiwaniu dostępu do takich możliwości w Europie i poza nią.

Wzmacnianie społecznego wymiaru szkolnictwa wyższego stanowi główny filar Procesu Bolońskiego od jego powstania, co zostało potwierdzone w Komunikacie Rzymskim z 2020 r. Program Erasmus (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students) jest najbardziej znanym przykładem mobilności studentów w Europie i prawdopodobnie na całym świecie. Od momentu uruchomienia w 1987 r. program stale się rozwijał, przyczyniając się do internacjonalizacji ścieżki szkolnictwa wyższego milionów studentów. W 2014 r. przekształcił się w Erasmus+, umożliwiając również młodym ludziom, którzy nie zajmują się edukacją, nauczaniem i personelem administracyjnym, wyjazd za granicę w celu szkolenia, nauczania lub prowadzenia działań w ramach odpowiednich projektów UE.

Jego wdrożenie nie ogranicza się do krajów programu w Europie, ale jest rozszerzone na kraje partnerskie na całym świecie, co czyni go wyjątkowym pod względem zasięgu i reputacji. Jego sukces potwierdza niedawne uruchomienie nowego programu Erasmus+ na lata 2021-2027 z budżetem w wysokości 26,2 mld euro, w porównaniu z 14,7 mld euro na lata 2014-2020 (Komisja Europejska 2021). Zwiększony budżet powinien pozwolić na bardziej inkluzywny, cyfrowy i ekologiczny program Erasmus.

W nowym programie Erasmus+ na lata 2021–2027 również na pierwszy plan wysunięto włączenie społeczne. W tym kontekście władze i instytucje szkolnictwa wyższego są w trakcie rozważania, planowania i wdrażania reform mających na celu zwiększenie udziału studentów z grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji w programach mobilności.

Jednak jego znaczenie na całym świecie nie jest powiązane z takim samym znaczeniem w literaturze naukowej. Poza wewnętrznymi raportami przygotowanymi przez instytucje UE (Komisja Europejska 2015), w literaturze pominięto uczestnictwo w mobilności Erasmus, a w konsekwencji niewiele wiadomo o jej strukturze i ewolucji w czasie. Jeszcze mniej wiadomo na temat uczestnictwa studentów ze szczególnymi potrzebami.

W 2016 roku, aby uzyskać jasny obraz możliwości i barier związanych z programami wymiany studentów uniwersyteckich z niepełnosprawnością wzroku, Europejska Unia Niewidomych (EBU) i Międzynarodowa Rada Edukacji i Rehabilitacji Osób z Niepełnosprawnością Wzroku w Europie (ICEVI-Europe) utworzyły grupę badawczą. Grupa badawcza składa się z naukowca z Wydziału Edukacji Specjalnej Uniwersytetu ELTE Bárczi w Budapeszcie (Węgry), specjalisty ds. niepełnosprawności wzroku z ICEVI-Europe, koordynatora ds. niepełnosprawności z Uniwersytetu Comenius w Bratysławie (Słowacja) oraz członka EBU. Grupa badawcza zebrała informacje na temat doświadczeń studentów z niepełnosprawnością wzrokową i koordynatorów programu Erasmus+.

Program Erasmus jest głównym międzynarodowym programem mobilności w Europie i na świecie. Od momentu uruchomienia w 1987 r. rośnie zarówno pod względem liczby uczestników, jak i budżetu przeznaczanego na jego działania. Jednak pomimo możliwości uzyskania dodatkowego finansowania, udział studentów ze specjalnymi potrzebami w programie pozostaje niezwykle niski. Niniejsza praca określa ilościowo udział tych studentów w programie Erasmus i bada sieć uniwersytetów zaangażowanych w ich mobilność.

Ponadto zaproponowano nowy wskaźnik do pomiaru poziomu integracji uniwersytetów przyjmujących międzynarodowych studentów z niepełnosprawnościami. Kwantyfikacja i analiza tego aspektu może być podstawą do lepszego projektowania ukierunkowanych polityk i poszerzania udziału studentów z niepełnosprawnościami w mobilności międzynarodowej, które zasługują na szczególną uwagę. Brak uczestnictwa studentów z niepełnosprawnościami z powodu barier w mobilności może prowadzić do potencjalnej utraty korzyści indywidualnych i społecznych. Podstawa prawna programu Erasmus podkreśla potrzebę rozszerzenia programu na osoby należące do grup niedostatecznie reprezentowanych lub o specjalnych potrzebach lub mniejszych możliwościach. W szczególności program zobowiązuje się do zapewnienia uczestnictwa osób z uwarunkowaniami fizycznymi, psychicznymi lub zdrowotnymi poprzez zwrócenie szczególnej uwagi na poradnictwo i dostępność, a także dodatkowe finansowanie za pośrednictwem wsparcia na specjalne potrzeby w ramach programu Erasmus+. Przygotowując się do mobilności w ramach programu Erasmus, uczestnicy, którzy chcą ubiegać się o to finansowanie, muszą wskazać dodatkowe koszty zgodnie z procedurą składania wniosków ustanowioną przez każdą instytucję szkolnictwa wyższego. Dodatkowa dotacja jest przyznawana w celu zrekompensowania szczególnych trudności, jakich doświadcza uczestnik, takich jak dostosowane zakwaterowanie, osoba towarzysząca, wsparcie.

Niemniej jednak raporty z programu Erasmus wskazują na bardzo ograniczone uczestnictwo studentów ze specjalnymi potrzebami, a literatura nie zbadała i nie określiła ilościowo tego zjawiska. Luka ta może być związana z niedoborem i niedokładnością danych statystycznych dostępnych dla z niepełnosprawnościami studentów zagranicznych.

Wyniki pokazują, że bardzo niewielki odsetek studentów Erasmusa stanowią studenci niepełnosprawni, a jeszcze mniejsza część studentów ze specjalnymi potrzebami w szkolnictwie wyższym uczestniczy w mobilności. Niemal w każdym kraju uczestniczącym w programie odnotowano wyższy odsetek z niepełnosprawnościami studentek wyjeżdżających na mobilność. Odchylenie ze względu na płeć utrzymuje się i wzrasta, w przeciwieństwie do tendencji występującej w całej sieci. W latach odniesienia coraz mniejszy odsetek uczestników studiuje dyscypliny STEM.

Uniwersytety zaangażowane w mobilność studentów z niepełnosprawnościami polaryzują się w roli uczelni wysyłających albo przyjmujących, z wyjątkiem uniwersytetów zlokalizowanych w stolicach krajów, które działają zarówno jako wysyłające, jak i przyjmujące.

W szczególności uniwersytety wysyłające znajdują się we Włoszech, Niemczech i krajach wschodnich. Podczas gdy instytucje przyjmujące są zgodne z osią południowo-zachodniopółnocno-wschodnią, w tym Hiszpania, Francja i kraje północne, takie jak Niderlandy i Szwecja.

W latach 2014-2020 tylko 21 uniwersytetów przyjmowało co roku studentów Erasmusa ze szczególnymi potrzebami, a wśród nich niektóre instytucje przewyższają średni poziom inkluzji w swoim kraju, np. Uniwersytet w Oslo i Rijksuniversiteit Groningen, podczas gdy inne wykazują niższy poziom inkluzji w odniesieniu do średniej krajowej.

Badania wykazały, że mobilność międzynarodowa przyczynia się do rozwoju osobistego studentów poprzez poprawę umiejętności rozwiązywania problemów (Behrnd i Porzelt 2012), lepszą znajomość języków obcych (Otero i McCoshan 2006), większą pewność siebie, zwiększona autonomia i elastyczność (Kit-santas 2004; Papatsiba 2005) oraz przyszłe szanse na zatrudnienie (Bryła 2015; Engel 2010; Parey i Waldinger 2010; d'Hombres i Schnepf 2021), a także świadomość kulturowa i kształtowanie indywidualnej tożsamości. W przypadku Włoch d'Hombres i Schnepf (2021) stwierdzili, że mobilność międzykrajowa wiąże się z wyższym prawdopodobieństwem zapisania się na studia podyplomowe. Poprawę umiejętności miękkich i przyszłych możliwości kariery udowodniono również w przypadku studentów z niepełnosprawnościami, dla których lepsze szanse na zatrudnienie stają się szczególnie istotne, biorąc pod uwagę wyższą stopę bezrobocia w ich grupie.

Ponadto mobilność międzynarodowa wykazała szczególne korzyści dla studentów z niepełnosprawnościami. Shames i Alden (2005) odkryli, że po studiach za granicą studenci z trudnościami w uczeniu się i zespołem nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi (ADHD) zgłaszali zwiększoną ciekawość intelektualną i bardziej aktywne zaangażowanie w zajęcia akademickie i rówieśników, zwiększoną pewność siebie oraz lepszą znajomość przestrzeni fizycznej i zdolność orientacji, co może być trudne ze względu na ich niepełnosprawność.

Oprócz potencjalnych korzyści, wcześniejsze badania, które dotyczyły międzynarodowej mobilności studentów z niepełnosprawnościami, dotyczyły barier w uczestnictwie oraz najlepszych praktyk i polityk, które powinny przyjąć pojedyncze instytucje szkolnictwa wyższego i kraje. Heirweg i inni (2020) przeprowadzili badanie na 74 osobach z niepełnosprawnościami studentach na Uniwersytecie w Bolonii we Włoszech i stwierdzili, że napotkali oni bariery finansowe, językowe i techniczne.

Erasmus+ wdrożył kilka najlepszych praktyk w celu zwiększenia integracji uczestników z niepełnosprawnością. Praktyki te mają na celu zapewnienie wszystkim uczestnikom, niezależnie od ich stanu fizycznego, psychicznego lub zdrowotnego, równego dostępu do możliwości oferowanych przez program.

Program Erasmus+ zapewnia dodatkowe finansowanie w celu zrekompensowania szczególnych trudności, z jakimi borykają się uczestnicy z niepełnosprawnością. Obejmuje to dostosowane zakwaterowanie, pomoc w podróży, opiekę medyczną, sprzęt pomocniczy i dostosowanie materiałów edukacyjnych. Studentom i pracownikom z niepełnosprawnościami można również sfinansować pobyt osoby towarzyszącej.

Projekt EPFIME, współfinansowany przez program Erasmus+, koncentruje się na stworzeniu ram politycznych dla mobilności sprzyjającej włączeniu społecznemu w całej Europie. Projekt ten ma na celu zajęcie się barierami, które uniemożliwiają studentom z niepełnosprawnością udział w programach mobilności. Kluczowe bariery obejmują oddzielenie od systemów wsparcia i nieodpowiednie zakwaterowanie w krajach przyjmujących. Projekt podkreśla również znaczenie ujawniania statusu niepełnosprawności zarówno instytucjom macierzystym, jak i przyjmującym w celu zapewnienia odpowiedniego wsparcia.

Istnieje uznana potrzeba poprawy świadomości i współpracy między zainteresowanymi stronami, w tym instytucjami szkolnictwa wyższego i władzami krajowymi. Wiąże się to z lepszą komunikacją i współpracą w celu skutecznego wspierania studentów z niepełnosprawnością. Brak świadomości na temat barier i doraźny charakter dostarczanych rozwiązań zostały odnotowane jako istotne kwestie.

Erasmus+ zachęca instytucje szkolnictwa wyższego do rozwijania praktyk włączających poprzez dostarczanie wytycznych i narzędzi do samooceny. Zasoby te pomagają instytucjom w ocenie ich usług wsparcia i polityki w zakresie mobilności włączającej, zapewniając, że mogą one lepiej dostosować się do potrzeb studentów z niepełnosprawnościami.

Plan działania na rzecz włączenia społecznego i różnorodności w ramach programu Erasmus+ określa konkretne środki mające na celu promowanie włączenia społecznego. Obejmuje to zapewnienie wsparcia finansowego dla osób potrzebujących dodatkowego wsparcia, spersonalizowane środki towarzyszące i bardziej elastyczne formaty, aby zaspokoić różnorodne potrzeby.

Projekt Inclusive Digital Education w ramach programu Erasmus+ koncentruje się na tworzeniu cyfrowych narzędzi i metod dostarczania wysokiej jakości edukacji włączającej online. Inicjatywa ta jest szczególnie istotna dla zapewnienia studentom z niepełnosprawnością zdalnego dostępu do zasobów edukacyjnych.

Sieć EUni4All, finansowana z programu Erasmus+, działa na rzecz zmniejszenia barier w szkolnictwie wyższym dla osób z Niepełnosprawnościami. Sieć ta obejmuje uniwersytety zaangażowane we wspieranie integracji i poprawę doświadczeń mobilności studentów z niepełnosprawnością.

Programy Erasmus+ są monitorowane pod kątem inkluzywności, z mechanizmami informacji zwrotnej w celu oceny skuteczności usług wsparcia. Ta ciągła ewaluacja pomaga w udoskonalaniu i zwiększaniu wsparcia zapewnianego uczestnikom z niepełnosprawnością.

Erasmus+ ustanowił kompleksowe ramy wsparcia dla uczestników z niepełnosprawnością, koncentrując się na wsparciu finansowym, polityce włączającej i wspólnych wysiłkach na rzecz zwiększenia dostępności i uczestnictwa. Te najlepsze praktyki mają kluczowe znaczenie dla zapewnienia, że program pozostaje dostępny dla wszystkich osób, promując równe szanse i wspierając bardziej integracyjne środowisko edukacyjne.

Erasmus+ inwestuje w szkolenia i działania na rzecz budowania potencjału pracowników instytucji szkolnictwa wyższego. Działania te mają na celu zwiększenie zrozumienia i umiejętności związanych ze wsparciem w zakresie niepełnosprawności, zapewniając, że pracownicy mogą zapewnić skuteczną pomoc i stworzyć środowisko sprzyjające włączeniu społecznemu dla wszystkich studentów. Warsztaty, seminaria i kursy online to przykłady tego, w jaki sposób Erasmus+ ułatwia tę ciągłą edukację.

Erasmus+ wspiera partnerstwa z organizacjami specjalizującymi się we wspieraniu osób z niepełnosprawnościami. Współpraca ta zapewnia specjalistyczną wiedzę i zasoby, które mogą pomóc w dostosowaniu oferty programu do konkretnych potrzeb uczestników z niepełnosprawnością. Dzięki ścisłej współpracy z tymi organizacjami, Erasmus+ może wykorzystać ich wiedzę i doświadczenie w celu zwiększenia inkluzywności.

Program zachęca do korzystania z innowacyjnych technologii i urządzeń wspomagających w celu wspierania uczestników z niepełnosprawnością. Obejmuje to rozwój i wdrażanie dostępnych platform edukacyjnych, oprogramowania dla osób

niedowidzących i niedosłyszących oraz innych narzędzi cyfrowych, które ułatwiają naukę i uczestnictwo w zajęciach mobilnych. Pozostając w czołówce postępu technologicznego, Erasmus+ zapewnia, że jego programy są dostępne dla wszystkich. Erasmus+ uznaje wartość wsparcia rówieśniczego i mentoringu dla studentów z niepełnosprawnością. Inicjatywy, które łączą przyjeżdżających studentów z niepełnosprawnością z rówieśnikami lub mentorami, którzy mają podobne doświadczenia, mogą znacznie poprawić doświadczenie mobilności. Relacje te zapewniają wsparcie emocjonalne, praktyczne porady i poczucie wspólnoty, pomagając studentom radzić sobie z wyzwaniami i w pełni angażować się w możliwości mobilności.

Priorytetem programu Erasmus+ jest zapewnienie dostępności wszystkich informacji i komunikacji w ramach programu. Obejmuje to dostarczanie materiałów w wielu formatach (np. alfabet Braille'a, duży druk, audio) oraz zapewnienie, że strony internetowe i platformy cyfrowe są zaprojektowane zgodnie ze standardami dostępności. Jasne i dostępne informacje pomagają niepełnosprawnym uczestnikom w podejmowaniu świadomych decyzji dotyczących możliwości mobilności i zrozumieniu dostępnego dla nich wsparcia.

Erasmus+ kładzie duży nacisk na zbieranie informacji zwrotnych od uczestników z niepełnosprawnością w celu ciągłego doskonalenia programu. Ankiety, wywiady i grupy fokusowe są wykorzystywane do lepszego zrozumienia doświadczeń tych uczestników, identyfikacji obszarów wymagających poprawy i wdrażania zmian, które zwiększają integrację. Ta pętla informacji zwrotnej zapewnia, że program ewoluuje, aby sprostać zmieniającym się potrzebom jego uczestników.

Erasmus+ angażuje się w kampanie na rzecz polityki i świadomości, aby promować znaczenie włączenia społecznego w edukacji na poziomie europejskim. Podnosząc świadomość na temat wyzwań stojących przed studentami z niepełnosprawnością i opowiadając się za zmianami w polityce, Erasmus+ dąży do stworzenia bardziej włączającego krajobrazu edukacyjnego w całej Europie. Wysiłki te pomagają zapewnić, że inkluzywność pozostaje priorytetem dla wszystkich interesariuszy zaangażowanych w szkolnictwo wyższe i programy mobilności.

Zaangażowanie programu Erasmus+ w integrację z niepełnosprawnościami uczestników jest widoczne w jego kompleksowym podejściu, które obejmuje wsparcie finansowe, innowacje technologiczne, szkolenia, partnerstwa i rzecznictwo. Poprzez ciągłe dążenie do ulepszania i rozszerzania swoich mechanizmów wsparcia, Erasmus+ odgrywa kluczową rolę w promowaniu równych szans i wspieraniu integracyjnego środowiska edukacyjnego dla wszystkich.

Metodologia badania

Cel badania i kluczowe pytania badawcze

Celem przeprowadzonego badania była identyfikacja rzeczywistych barier związanych z uczestnictwem osób z różnymi niepełnosprawnościami w Mobilności Erasmus+, a także sformułowanie rekomendacji, które pozwolą na zniwelowanie tych barier.

Badanie miało przynieść odpowiedzi na następujące pytania kluczowe:

- Jakie są doświadczenia osób z różnymi niepełnosprawnościami w zakresie korzystania z mobilności Erasmus+?
- Jakie są bariery utrudniające lub uniemożliwiające osobom z różnymi niepełnosprawnościami korzystanie z mobilności Erasmus+?
- Jakie są sposoby niwelowania tych barier?
- Jakie działania (organizacyjne, proceduralne itd.) są konieczne, by zapewnić osobom z różnymi niepełnosprawnościami dostępność uczestnictwa w mobilności Erasmus+?

Podstawowe założenia badawcze

Badanie empiryczne zostało przeprowadzone z wykorzystaniem dwóch technik badawczych:

- Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI)
- Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (FGI).

Zostały nim objęte trzy grupy badawcze:

- Osoby z niepełnosprawnościami, które mają doświadczenie wyjazdów w Mobilności Erasmus+ lub innych organizowanych przez uczelnię wyjazdów zagranicznych
- Osoby z niepełnosprawnościami, które nie mają takiego doświadczenia, ale są zainteresowane wyjazdem /podejmowały próbę takiego wyjazdu, ale nie doszedł on do skutku
- Pracownicy uczelni prowadzący punkty programu

W badaniu założono celowy dobór grupy badanej. W przypadku indywidualnych i grupowych wywiadów z osobami z niepełnosprawnościami założono, że w badaniu wezmą udział osoby z różnymi niepełnosprawnościami (ruchowymi, sensorycznymi, osoby neuroróżnorodne i z niepełnosprawnością psychospołeczną) zarówno kobiety jak i mężczyźni. W przypadku badania pracowników założono, że wywiady zostaną przeprowadzone z pracownikami z różnych uczelni.

Sposób przeprowadzenia badania i analizy zebranego materiału badawczego

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze przeprowadzono:

- 12 wywiadów indywidualnych z osobami z niepełnosprawnościami,
- 8 wywiadów indywidualnych z pracownikami uczelni,
- 2 zogniskowane wywiady grupowe.

Badanie prowadzone zostało techniką mieszaną (wywiady online, telefonicznie, na żywo) w taki sposób, by zapewnić dostępność procesu badawczego dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Wybór sposobu przeprowadzenia wywiadu zależał od rozmówcy.

Wszystkie wywiady poddane zostały transkrypcji.

W indywidualnych wywiadach pogłębionych przeprowadzonych wśród osób z niepełnosprawnościami uczestniczyło w sumie 12 osób, zarówno kobiet jak i mężczyzn. Wśród rozmówców były osoby z różnymi niepełnosprawnościami, dominowały jednak osoby z niepełnosprawnością ruchową i wzroku. W grupie tej znalazły się także osoby z niepełnosprawnościami o podłożu neurologicznym i przewlekłymi chorobami, których niepełnosprawności są niewidoczne. Osoby studiowały na bardzo zróżnicowanych kierunkach studiów (min. socjologia, historia, ekonomia, języki obce), zarówno na studiach magisterskich jak i doktoranckich. Część z rozmówców była po studiach, jednakże zakończyły się one niedawno.

Osoby, które wzięły udział w wywiadach różniły się także pod kątem doświadczeń z Programem Erasmus. W grupie rozmówców znalazły się zarówno osoby z doświadczeniem wyjazdów w ramach tego programu jak i bez tego doświadczenia, ale takie, które wyjeżdżały w czasie studiów za granicę: na konferencje, kwerendy czy wizyty studyjne. W badanej grupie znalazły się też pojedyncze osoby, które nie miały doświadczenia związanego z tego typu wyjazdami, jednakże rozważały uczestnictwo w Programie Erasmus, jednakże z różnych powodów z niego zrezygnowały. Podobnie można scharakteryzować grupę uczestniczącą w dwóch zogniskowanych wywiadach grupowych.

Zgromadzony materiał poddany został analizie w odniesieniu do kluczowych pytań badawczych. Przeprowadzona analiza pozwoliła na sformułowanie zarówno barier uczestnictwa, jak i rekomendacji związanych z ich niwelowaniem.

Ze względu na jakościowy i niereprezentatywny charakter badania, przedstawione w dalszych rozdziałach wyniki analiz i płynące z nich wnioski mają charakter eksploracyjny. Sygnalizują one istnienie konkretnych problemów i barier, na które napotykają osoby z niepełnosprawnościami w Mobilności Erasmus+, jednak nie można na ich podstawie wyciągać wniosków ogólnych dla całej populacji. Warto także podkreślić, że zagadnienie wymaga dalszej eksploracji badawczej.

Perspektywa osób z niepełnosprawnościami

1. Doświadczenia badanych osób z różnymi niepełnosprawnościami w zakresie korzystania z Mobilności Erasmus+

Osoby, które wzięły udział w badaniu miały bardzo różne doświadczenia związane z korzystaniem z programu Erasmus+. Te spośród nich, które pojechały w ramach programu na studia zagranicę zwracały uwagę, że było to doświadczenie bardzo wpływające na ich pewność siebie i samodzielność, czasami wręcz zmieniające życie.

Wskazywano jednak, że doprowadzenie do wyjazdu wymagało bardzo dużej determinacji, a niejednokrotnie także ogromnej odwagi. Poza oczywistymi i niezwiązanymi z niepełnosprawnością czynnikami, takimi jak znajomość języka kraju, do którego planowany jest wyjazd duże znaczenie miało to, że osoba sama była przekonana, że chce i ma prawo wyjechać, a posiadana niepełnosprawność nie jest w tym przeszkodą. Warto tutaj zaznaczyć, że na podstawie przeprowadzonych wywiadów można wnioskować, że wyjeżdżały osoby mające już doświadczenie w podróżowaniu, w tym w podróżach zagranicznych, a także mogące liczyć na wsparcie rodziny czy też osoby na uczelni (promotor, wykładowca itd.). Wsparcie to przejawiało się zarówno w samym przekonywaniu do wyjazdu i sprawdzaniu panujących na miejscu warunków, jak i w fizycznej pomocy na miejscu (np. wspólny wyjazd z mamą).

I potem do tej B. jak pojechałam, to też oczywiście nie pojechałam sama, tylko pojechała ze mną moja mama na pierwsze dwa tygodnie (...). No i wiesz, pomogła mi się tam na miejscu trochę ogarnąć, pokazała mi jak dojechać na uczelnię i tak dalej. (IDI_11)

Znaczenie miał także rodzaj posiadanej niepełnosprawności. Z przeprowadzonych rozmów wynika, że łatwiej jest wyjechać osobie, w przypadku której brak dostępności architektonicznej (a także brak pełnej informacji o dostępności) nie jest przeszkodą, która zupełnie wyklucza możliwość wyjazdu.

Taka podstawowa rzecz, to na przykład, że jak wybiorę tę uczelnię, oni niby się deklarują, że: „tak, jest wszystko dostosowane” – w sensie podjazdy, windy są i tak dalej. A jak już przelecę na miejsce, to się okaże, że nie ma. (IDI_3)

Drugim czynnikiem związanym z posiadaną niepełnosprawnością, który miał tutaj znaczenie jest dostęp do specjalistycznej opieki medycznej. Rozmówcy wskazywali, że brak gwarancji odnośnie tego, czy taka opieka będzie dostępna sprawiał, że nie rozważali wyjazdu lub rezygnowali ze starań o niego:

(...) największą barierą, taką absolutnie nie do przewyciężenia, było leczenie. Jakby, brałam wtedy interferony, jeszcze w formie zastrzyków domięśniowych, które wywoływały u mnie takie grypopodobne objawy następnego dnia. I wtedy te brałam leki raz na tydzień, potem raz na dwa tygodnie i nie bardzo sobie wyobrażałam: jak miałabym wyjechać gdzieś i funkcjonować w taki sposób w obcym kraju, i nie mając jakby obok siebie kogoś komu bym ufała, i kto mógłby się zająć mną w tym dniu po zastrzyku. Więc głównie z tego powodu. (IDI_12)

Rozmówcy, którzy nawet nie rozważali uczestnictwa w Erasmus+ wskazywali, że nie mieli wiedzy, czy jest on dostępny dla osób z niepełnosprawnościami lub nie mieli zaufania, że deklaracja o dostępności będzie miała pokrycie w rzeczywistości. Problemem było też to, że osoby wiedziały, że nie są w stanie wyjechać same i potrzebują stałego wsparcia, a nie miały zaufania, że zapewnienie go będzie w ramach programu możliwe. W konsekwencji stwierdzali, że nie chcą podejmować związanego z wyjazdem ryzyka.

Chciałabym, ale właśnie nie ukrywam, że niepełnosprawność była dużym problemem, bo wiedziałam, że nie poradzę sobie tam sama, więc nawet nie próbowałam tego robić. (IDI_1)

Podsumowując, na podstawie przeprowadzonych badań można powiedzieć, że mówiąc o doświadczeniach osób z niepełnosprawnościami z Programem Erasmus+ mówimy zarówno o faktycznych doświadczeniach związanych z wyjazdem, jak i o szeregu barier, które sprawiły, że wyjazd nie był możliwy lub w ogóle nie był rozważany.

2. Bariery utrudniające lub uniemożliwiające osobom z różnymi niepełnosprawnościami korzystanie z Mobilności Erasmus+

Przeprowadzone wywiady pokazały, że rozmówcy napotkali na szereg barier związanych z korzystaniem z Programu Erasmus+. Warto podkreślić, że mówiąc o barierach w tym przypadku w dużej mierze mówimy o obawach, które sprawiły, że osoby nie zdecydowały się na wyjazd lub z góry założyły, że Program nie jest dla nich z racji na fakt posiadanej niepełnosprawności.

Można je podzielić na następujące kategorie:

1. Bariery występujące przed wyjazdem

W tej kategorii barier mowa przede wszystkim o barierach w dostępie do informacji. Rozmówcy wskazywali, że brakuje im jednoznacznej informacji, że program jest skierowany także do osób z niepełnosprawnościami i dla nich dostępny. Problemem jest także brak jasnej i kompleksowej informacji o możliwościach związanych z zapewnieniem dostępności/odpowiedzią na potrzeby z tej niepełnosprawności wynikające. Wskazywano, że przy tak poważnej decyzji jaką jest wyjazd na studia za granicę konieczna jest pełna informacja o dostępności i racjonalnych usprawnieniach, a nie tylko deklaracje dotyczące chęci rozwiązywania ewentualnych problemów.

Jednocześnie wśród części rozmówców pojawiło się przekonanie, że Erasmus+ nie jest w stanie odpowiedzieć na wynikające z niepełnosprawności potrzeby, a odpowiedzialność za zapewnienie dostępności spoczywa na samej osobie z niepełnosprawnością.

W ocenie uczestników wywiadów sprawia to, że w sytuacji braku pełnej informacji trudno jest podjąć świadomą decyzję o wyjeździe:

„Inna rzecz, że jak trochę nie wiedziałam, że mogę. W sensie nie miałam żadnej informacji, że „wow, to też jest dostępne dla osób niepełnosprawnych”. Czyli brakowało takiego jasnego sygnału, od kogoś, że „Hej, słuchaj, możesz jechać, bo jest taka możliwość, bo niepełnosprawnych również wspieramy i pomagamy.” (IDI_2)

Drugim typem barier w tej kategorii są bariery psychiczne. Są one związane przede wszystkim z lękami i obawami dotyczącymi wyjazdu. Jak wskazywały osoby biorące udział w wywiadach, jest to związane z brakiem doświadczeń związanych z samodzielnym funkcjonowaniem zagranicą lub negatywnymi doświadczeniami w tym zakresie:

Często też jak rozmawiam z różnymi osobami niepełnosprawnymi, niekoniecznie studentami, ale w różnym wieku, właśnie to ten strach, żeby pojechać gdzieś samemu, żeby tam się zaadoptować na dłuższy okres. (FGI 1)

Problemem jest też bardzo bliska, niejednokrotnie symbiotyczna relacja z rodziną która sprawia, że osoba nie jest sobie w stanie wyobrazić samodzielnego funkcjonowania z dala od rodzinnego domu lub nie chce zostawiać najbliższych.

Część osób wskazywała także na kwestię, że wyjazd na Erasmus+ w przypadku studentów z niepełnosprawnością może oznaczać konieczność skorzystania ze wsparcia najbliższej rodziny, np. wyjazd z mamą lub siostrą, które na miejscu świadczyłyby wsparcie asystenckie. Nie każda osoba ma możliwość poproszenia osoby z najbliższej rodziny o takie wsparcie lub jest ono obiektywnie niemożliwe (brak możliwości wyjazdu z domu na dłuższy okres z racji na zobowiązania opiekuńcze lub prace zawodową, brak znajomości języka obcego przez te osoby itd.). W konsekwencji osoby rezygnują ze starania się o wyjazd.

2. Bariery i obawy związane z podróżą i pobytem

Kolejna grupa barier dotyczy obaw związanych z podróżą i funkcjonowaniem na miejscu. Jeśli chodzi o obawy związane z podróżą to dotyczą one kwestii dostępności oraz zapewnienia bezpieczeństwa, zwłaszcza przy podróży samolotem. Mówiły o nich zwłaszcza osoby, które nie miały dużych doświadczeń związanych z samodzielnym podróżowaniem. Wskazywano też, że osoby, które wcześniej nie podróżowały nie są w stanie samodzielnie przewidzieć co należy sprawdzić by mieć pewność, że podróż będzie dostępna i bezpieczna.

W przypadku barier architektonicznych wskazywano na szereg kwestii- od dostępności miejsca zakwaterowania, przez dostępność uczelni przyjmującej aż po dostępność otoczenia, w którym osoba miałaby funkcjonować. Wskazywano, że trudne a wręcz niemożliwe jest samodzielne pozyskanie pełnych informacji na ten temat przed wyjazdem. W przypadku osób dla których dostępność nie jest kluczowa ewentualne bariery (np. wanna, zamiast prysznic w łazience w mieszkaniu,

konieczność wejścia na piętro, żeby móc uczestniczyć w zajęciach) nie uniemożliwiają uczestnictwa w programie, a jedynie sprawiają, że jest on bardziej dla osoby wymagający. Warto jednak podkreślić, że w przypadku części rozmówców brak pełnej dostępności na miejscu wyklucza z możliwości uczestnictwa lub powoduje rezygnację z wyjazdu:

„Następna sprawa jest taka, że my tak naprawdę będąc osobą z niepełnosprawnością nie wiemy, dokąd jedziemy, nie wiemy jakie tam będą – jakie tam nas spotkają przeszkody. Ja na przykład teraz byłam na konferencji naukowej na Litwie w maju tego roku. No i ja się spotkałam na przykład z tym, że tam się nie używa windy.” (IDL_7)

Kolejnym typem barier są bariery organizacyjne związane przede wszystkim z potrzebą skorzystania ze wsparcia asystenckiego. W przypadku części osób mowa tutaj o niewielkim zakresie godzinowym wsparcia, a bardziej o możliwości skorzystania z niego gdy będzie taka konieczność np. przy przemieszczaniu się w nowe miejsce, przy wizycie u lekarza specjalisty, w czasie ewentualnych podróży. W przypadku pozostałych chodzi jednak o stałą i stabilną usługę asystencji osobistej, za którą nie będą musieli płacić z własnych środków.

W czasie rozmów wskazywano na sytuację, w której takie wsparcie świadczyły osoby z rodziny, które pojechały na wyjazd jako osoby towarzyszące oraz na sytuację, gdy osoba musiała samodzielnie opłacać usługę asystencką. Część rozmówców podkreślała, że wypracowali sobie strategie radzenia sobie w sytuacji braku wsparcia asystenckiego i np. polegali na układach koleżeńskich. Nie zawsze i nie w przypadku każdych osób jest to możliwe.

Ostatnim, ale niezwykle ważnym aspektem omawianych barier jest kwestia **obaw o stan zdrowia i dostęp do opieki zdrowotnej na miejscu**. Rozmówcy wskazywali, że wyjazd zagranicę w sytuacji, gdy potrzebuje się stałego dostępu do specjalistycznej pomocy medycznej i rehabilitacji jest bardzo trudny. Podkreślano także obawy o brak możliwości skorzystania z takiej pomocy lub o niewystarczające kompetencje językowe w kontakcie z lekarzem-specjalistą. Z wypowiedzi rozmówców wynika, że zdarza się, że obawy z tym związane są czynnikiem determinującym rezygnację ze starania się o wyjazd.

I wreszcie na koniec warto wspomnieć, że w ocenie badanych osób pracownicy programu Erasmus+ w niewielkim stopniu zdają sobie sprawę ze wskazanych powyżej barier i nie mają wystarczającej wiedzy o sposobach ich niwelowania:

„Jak mówię, jakie są możliwości zastosowania pewnych rzeczy to oni przecierają oczy ze zdumienia, że tak można więc myślę, że ta świadomość to też jest jedną z barier, które jakby zamykają osoby z niepełnosprawnością na ten wyjazd.” (FGL_1)

3. Sugerowane sposoby niwelowania barier

Analiza wyników przeprowadzonego badania pozwoliła także na identyfikację oczekiwanych sposobów niwelowania przedstawionych powyżej barier. Pojawiły się następujące propozycje:

1. Jasny komunikat dla studentów z niepełnosprawnością, że Erasmus+ jest także dla nich

Rozmówcy wskazywali na szereg pomysłów z tym związanych. Pojawiła się propozycja przeprowadzenia kampanii informacyjnej pokazującej osoby z niepełnosprawnościami uczestniczącego w programie Erasmus+. Część rozmówców wskazywała, że na plakatach i innych materiałach promujących wyjazdy mogłyby pojawić się piktogram. Nie wszyscy byli jednak zgodni co do takiego rozwiązania wskazując, że takie oznaczenie mogłoby być dla nich stygmatyzujące.

2. Jedno miejsce, w którym można pozyskać informacje

W odpowiedzi na barierę małego dostępu do informacji wskazywano na konieczność zapewnienia, że wszystkie informacje powinny być dostępne w jednym miejscu. Chodzi tutaj nie tylko o same informacje o możliwości wyjazdu, ale przede wszystkim o kompleksowe i szczegółowe informacje dotyczące dostępności podróży i pobytu na miejscu. Ważne jest także zapewnienie łatwego dostępu do informacji o możliwych racjonalnych usprawnieniach, dodatkowych środkach finansowych itd. Takim miejscem mogłaby być strona internetowa:

„Fajnie by było w ogóle, żeby te informacje były na stronie internetowej, żeby była jasno wskazana.” (IDI_3)

3. Checklista

Kolejnym z proponowanych rozwiązań niwelujących bariery uczestnictwa jest opracowanie szczegółowej checklisty pozwalającej na sprawdzenie czy osoba przygotowując się do wyjazdu przemyślała wszystkie kwestie związane z dostępnością i innymi wynikającymi z niepełnosprawności potrzebami (np. przewożenie leków poza granicę Polski, techniczne wymagania dotyczące przewozu wózka samolotem itd.). Jak wskazał jeden z rozmówców taka checklista mogłaby powstać przy udziale osób z dużym doświadczeniem w podróżach. Mogłyby z niej skorzystać osoby, które takiego doświadczenia nie mają.

4. Otwartość na różnorodność potrzeb, elastyczność w działaniu i wiedza pracowników

Analiza przeprowadzonych wywiadów pokazała, że w ocenie rozmówców bardzo ważnym elementem dostępności jest otwartość pracowników Erasmus+ zarówno po stronie uczelni wysyłającej, jak i przyjmującej. Podkreślano, że nie wszystko da się przewidzieć, a potrzeby związane z dostępnością czy racjonalnymi usprawnieniami bywają bardzo specyficzne.

„Nigdy nie spotkałam się z takim otwartym pytaniem o to: „To jakie my musielibyśmy – my jako uczelnia – spełnić warunki, żeby pani mogła wyjechać gdzieś, i żeby to nie było dla pani stresujące, i żeby było dostępne?”. Zazwyczaj katalog dostępności jest jakiś zamknięty. I to jest zamknięty katalog możliwości – ja siebie tam nie odnajduję.” (IDI_7)

Znaczenie ma także to, czy pracownicy mają wiedzę o możliwych sposobach działania/instrumentach wspierających osoby z niepełnosprawnościami, które chcą wyjechać lub już wyjechały na wyjazd w ramach programu.

5. Zapewnienie pełnej informacji o dostępności uczelni i jej otoczenia, miejsca zamieszkania

Uczestnicy rozmów wskazywali, że potrzebny jest szeroki dostęp do informacji o dostępności o miejscu, do którego planowany jest wyjazd. Powinien on uwzględniać możliwość dopytania o szczegóły związane z potrzebami w tym zakresie u konkretnej osoby. Chodzi tutaj zarówno o sam kampus i miejsce, w którym fizycznie będą odbywały się zajęcia, jego najbliższe otoczenie, jak i kwestie związane z dostępnością przestrzeni w okolicach miejsca zamieszkania, możliwość dotarcia na uczelnię dostępnym transportem publicznym itd.

Ważna jest także kompleksowa informacja, gdzie można się zgłosić w sytuacji, gdy pojawi się problem związany z brakiem dostępności i w jakim zakresie oferowane jest wsparcie.

6. Zapewnienie bezpieczeństwa w zakresie dostępu do opieki zdrowotnej

Jednym z kluczowych zagadnień jest kwestia dostępu do opieki zdrowotnej i, w przypadku części osób, także rehabilitacji. Czasami jest to bardzo specjalistyczna opieka zdrowotna. Proponowane sposoby działania to zapewnienie wsparcia asystenta znającego dobrze język i lokalne realia, który w razie czego będzie mógł

wesprzeć osobę z niepełnosprawnością w „nawigowaniu” po systemie opieki zdrowotnej. Wśród innych pomysłów pojawił się także kurs ze specjalistycznego języka medycznego (w języku kraju przyjmującego).

7. Dostęp do wsparcia asystenckiego na zasadach wybranych przez osobę z niepełnosprawnością

Jak pokazało przeprowadzone badanie, jedną z najważniejszych kwestii niwelujących bariery w dostępie do Erasmus+ przez osoby z różnymi niepełnosprawnościami jest dostęp do usługi asystencji osobistej. Usługa ta powinna być dostępna na elastycznych zasadach. Oznacza to, że powinna umożliwiać osobie z niepełnosprawnością wybór, czy asystentem ma być wybrana przez nią osoba (w tym członek rodziny) czy też osoba znaleziona przez uczelnię. Warto także podkreślić, że taki asystent nie musi przyjechać z Polski wspólnie z osobą z niepełnosprawnością i może być zatrudniony na miejscu, w kraju pobytu. Taka opcja powinna być możliwa. Istotne jest jednak, by osoba z niepełnosprawnością mogła skorzystać z asystencji osobistej w takim wymiarze, w jakim jest to jej potrzebne, sama mogła zdecydować o tym, kto jest jej asystentem i nie ponosiła żadnych kosztów związanych z korzystaniem z tej usługi. Asystent powinien móc towarzyszyć osobie zarówno w miejscu pobytu, jak i w czasie podróży.

To chyba musiałoby się zacząć już na poziomie mojej uczelni, od której oczekiwałabym, żeby umożliwiła mi... wyjazd z kimś. Żeby nie musiała ze swoich prywatnych środków pokrywać kosztów pobytu innej osoby. No, bo tak naprawdę... ja bym mogła pojechać sama, ale nie czułabym się wtedy bezpiecznie, więc zabieram zawsze kogoś w roli, no, trochę swojego asystenta, takiego backupu, wsparcia – więc to musiałoby się zadziać.

8. Zapewnienie swobody w zakresie wyboru miejsca zamieszkania

Kolejnym rozwiązaniem, które pojawiło się w czasie wywiadów i które w ocenie rozmówców zwiększa możliwość skorzystania z programu jest swoboda w zakresie wyboru miejsca zamieszkania. Wskazywały na to przede wszystkim osoby, które nie miały doświadczeń w wyjeździe na Erasmus+. Pozostałe wskazywały, że taka możliwość była dla nich bardzo ważna. Nie zawsze jednak mieli możliwość sprawdzenia, na ile dostępne jest otoczenie budynku, w którym wynajęli mieszkanie lub pokój.

Perspektywa instytucji szkolnictwa wyższego

1. Doświadczenia w zakresie udziału osób z niepełnosprawnościami z Mobilności Erasmus+

Na podstawie informacji przekazanych przez Koordynatorów Programu Erasmus+ oraz Pełnomocników ds. osób z niepełnosprawnościami na podlaskich uczelniach, dowiedzieliśmy się, że doświadczenia w korzystaniu przez osoby z niepełnosprawnościami z Mobilności Erasmus+ są incydentalne.

„Studenci z niepełnosprawnościami nie biorą udziału w Programie Erasmus+, są to raczej, jeżeli to się zdarzają wyjazdy są to wyjazdy bardzo incydentalne albo po prostu student nie ujawnia się, chociaż nie sądzę, że nie ujawniłby takiej informacji z uwagi na to, że może skorzystać z dodatkowych czy to środków finansowych czy udogodnień, które program dla takiego studenta przewiduje...”

W ostatnich 5 latach nie było żadnej mobilności osoby pracującej w uczelniach, w tym pracowników dydaktycznych i naukowych z niepełnosprawnością, którzy uczestniczyliby w mobilności Erasmus +.

W poszczególnych uczelniach do Programu Erasmus + zgłaszały się pojedyncze osoby studiujące ze szczególnymi potrzebami. Skalę tę można określić w taki sposób, że na 100 osób składających wnioski na wyjazd semestralny zaledwie 1 osoba posiadała szczególne potrzeby. Większość z tych wyjazdów nie doszła do skutku. W 6 uczelniach, w których prowadzono badanie łączna liczba wyjazdów osób z niepełnosprawnością w ciągu 5 lat wynosi 4 osoby.

Na największych podlaskich uczelniach publicznych pod względem liczby studiujących wnioski w danym roku akademickim składa około 100 osób ze wszystkich wydziałów. W uczelniach niepublicznych, małych, gdzie liczba studiujących wynosi około 1000, w ostatnich 5 latach nie było żadnego przypadku korzystania z oferty Programu Erasmus + przez osoby z niepełnosprawnościami. W dwóch z badanych uczelni nie było nawet zapytania na ten temat.

Na wszystkich uczelniach objętych badaniem obowiązują zbliżone standardy i procedury korzystania z Programu Erasmus+. Dużą wagę przykładają się do

zachowania jak najwyższych standardów kształcenia:

„żeby osoba z niepełnosprawnością, kończąca studia, która otrzymuje dyplom, aby ten dyplom był na takim samym poziomie kształcenia jak u wszystkich pozostałych absolwentów.”

Podkreślano, że Program Erasmus + w ostatnich latach był bardzo mocno ograniczony ze względu na Pandemię COVID 19, co jak podkreślają przedstawiciele uczelni znacząco wpłynęło na efektywność udzielanego wsparcia.

Mając na uwadze powyższe doświadczenia respondenci wskazali, że Program Erasmus + nie jest w pełni dostępny dla osób z niepełnosprawnościami.

„...jest dostępny w umiarkowanym stopniu to znaczy - może bardziej dostępny niż inne dziedziny kształcenia czy szkolnictwa, ponieważ jeżeli osoba studiuje i jest na tyle samodzielna, że jest w stanie sobie poradzić i zna język na tyle żeby móc jechać za granicę to ... ma wszelkie możliwości i narzędzia do tego żeby jednak z tego wyjazdu skorzystać natomiast wewnętrzne uczelnie są niezależne i często dostępność ograniczają...Program jest realizowany tam nie oznacza, że uczelnie partnerskie są dostępne i wspierają mobilności osób z niepełnosprawnościami?”

2. Bariery utrudniające albo uniemożliwiające osobom z niepełnosprawnościami korzystanie z Mobilności Erasmus+

Wskazane liczne bariery utrudniające bądź uniemożliwiające wyjazdy zagraniczne, można podzielić na kilka kategorii czynników, przyczyn, które wpływają na korzystanie z mobilności.

Pierwszą z nich jest **bariera prawna** – chodzi tu o różnice w przepisach szczegółowych i procedurach dotyczących zarówno kwestii statusu osoby z niepełnosprawnością, jej uprawnień, wynikających z posiadanego statusu, jak też np. kwestii medycznych, czy interpretacji np. regulaminu studiów i zasad uzyskania kwalifikacji.

„...w każdym kraju interpretacja przepisów dotyczących niepełnosprawności wygląda nieco inaczej. Jest różne orzecznictwo dotyczące legitymacji osoby z niepełnosprawnością i kraje tak bardzo różnie podchodzą do zniżek, czasami dają zniżki czasami nie dają zniżek. Tak sobie pomyślałem, że właściwie fajnie by było, gdyby faktycznie Polska też brała udział w czymś takim, że jest jakaś tam legitymacja osoby niepełnosprawnej, ale taka powiedzmy spełniająca standardy europejskie, która uprawnia nas do tych przywilejów, które mamy w kraju, które są zastępowane za granicą.”

Drugą kategorią są **bariery administracyjne**. Chodzi tutaj o kwestie związane przede wszystkim z aplikowaniem o udział w Programie Erasmus + oraz o rozliczenie udzielonego grantu i złożenie sprawozdania. Aby otrzymać wsparcie, konieczne jest zrozumienie i przejście procedury administracyjnej. Obowiązują formalne zasady, zapisane w regulaminach i zarządzeniach władz uczelni. Procedury wymagają przedstawienia bardzo szczegółowej dokumentacji.

„...Pomoc udzielana jest na wniosek. Może to trzeba by było usprawnić, np. umieścić dodatkowe informacje na stronach internetowych? Trzeba to zrobić w j polskim i innych językach angielskim, hiszpańskim, francuskim...”

„Potrzebne jest opracowanie takich informacji i tak naprawdę powołanie takiego zespołu...”

Procedury wymagają przedstawienia bardzo szczegółowej dokumentacji.

„...Były bardzo duże problemy natury formalnej – dużo dostarczyć zaświadczeń i udowodnić te potrzeby, które tam były wymagane...”

„...Aby rozliczyć te koszty student musiał oszacować te koszty i tak jakby one były we wniosku i na tej podstawie narodowa agencja decydowała o przyznaniu dodatkowego finansowania przed wyjazdem. W momencie zakończenia tej mobilności oczywiście nie wszystkie elementy były wymagane. Później robiliśmy, żeby to rozliczyć i nie wymagano nawet tłumaczeń wszystkich rachunków na język angielski...”

Procedury wymagają konsultowania wielu zagadnień ze specjalistami, np. z Pełnomocnikami ds. osób z niepełnosprawnościami. Niektórzy pracownicy Biura ds. Programu Erasmus + otwarcie przyznają, że brak im wiedzy i doświadczenia w rozwiązywaniu problemów osób z niepełnosprawnościami.

„... Ja się kontaktowałam też z naszą pełnomocnik ds. osób z niepełnosprawnościami na Uniwersytecie, właśnie z zapytaniem jak mamy do tego podejść? Chodziło mi o to, że ja nie czułam się kompetentna w decydowaniu i jakby nie wiedziałam, czy ja mogę go wprost zapytać o to właśnie jest ta niepełnosprawność, czy możemy mu jeszcze jakoś pomóc?...”

Ze względu na procedury w stosunku do korzyści wiele osób rezygnuje z wnioskowania o dodatkowe wsparcie.

„...w poprzednich latach dużo osób z niepełnosprawnościami nie decydowało się umieszczenie tej informacji to tak wolało nie dzielić się, bo informację, ponieważ tak jak wspominałam okazywało się, że nie będą miały tego tytułu korzyści więc wolały deklorować w ogóle tego faktu w dokumentach...”

Trzecią kategorię można określić jako **bariery informacyjne**. Należą do nich problemy, polegające na niedostatecznym informowaniu przez operatorów programu jak i samą agencję o możliwościach, faktycznych warunkach udziału w Programie Erasmus+ przez osoby z niepełnosprawnościami. Wskazywano np. brak motywowania i pokazywania dobrych przykładów i sukcesów.

„...Jest brak zachęcenia ze strony uczelni, za małe zaangażowanie do tego, żeby takie osoby pobudzać do wyjazdów zagranicznych, nie pokazuje się też pozytywnych przykładów, że ktoś jest osobą z niepełnosprawnością i wyjechał na studia poradził sobie i wszystko poszło dobrze zakończeniu semestru. Pokazanie: po prostu sobie poradził w obcym środowisku... Więc wydaje mi się, że tutaj za mało inicjatywy i promocji uczelni w środowisku akademickim w kierunku tego, że studencie możesz wyjechać, a my ci pomożemy w tym i zobacz dasz radę... Czyli potrzeba pobudzenia tej aktywności, więc to jest to jest z mojej perspektywy bardzo istotne i ważne, bo taki student nie wie, gdzie może wyjechać, żeby sobie zagranicą poradzić?...”

„...Obecnie Program Erasmus jako program nie jest w ogóle promowany, w ogóle nie mamy środków na to zadanie.”

Wskazywano także na potrzebę szerszej, niż to jest dotychczas prowadzonej w ramach programu diagnozy potrzeb osób z niepełnosprawnościami, różnorodnych sytuacji i działań oraz testowanie ich.

„... niezbędna jest szczegółowa diagnoza potrzeb, czyli co będzie potrzebne dla konkretnej osoby, to właśnie jeszcze przed wyjazdem powinien sprawdzać specjalista czy do współpracy z autyzmem czy z inną z niepełnosprawnością, więc to chyba od tego trzeba było zacząć i wtedy weryfikować w miejscu czy są w ogóle takie możliwości...”

Wskazano na braki informacji oraz faktycznej sytuacji w ofertach prezentowanych przez uczelnie.

„podkreślić pewne plusy, ale opisać i bariery jakie wynikają, żeby był uwzględnione na takim wyjeździe. Ja patrząc na jakąś ofertę, wiem czegoś szukam. Jakie są bariery pokazane żebym wiedziała czego mam się spodziewać, że dana bariera może być i żebym była na nią przygotowana. Chodzi o takie uczciwe postawienie sprawy...”

Wskazano na brak promocji programu.

„...program, który jest flagowym programem Komisji Europejskiej jest u nas bardzo słabo promowany. Dotyczy to nawet w moim odczuciu przede wszystkim studentów - oni nie widzą korzyści, które przynosi udział w programie Erasmus a myślę, że powinien być to program właśnie promowany poprzez przedstawianie korzyści, jakby nie uwypuklenie strat, które ewentualnie poniesie student rozpoczynając od takich nieprzyjemnych spraw jak koszty finansowe...”

Czwarta kategoria odnosi się do **barier organizacyjnych**, m.in. zarządzania programem. Wskazano na brak dostatecznej liczby wykwalifikowanych osób do bardziej efektywnego zarządzania programem. Konieczne okazuje się wprowadzenie dodatkowych działań.

„...trzeba by było jakby systemowo zmienić funkcjonowanie tego Programu, żeby móc po prostu rozszerzać go na inne jeszcze podmioty czy inne działania...”

Koordynatorzy wydziałowi są obciążeni czynnościami administracyjnymi, co utrudnia im np. dodatkowe działanie, w tym kontaktowanie się z partnerskimi uczelniami zagranicznymi.

„...Koordynator powinien w ramach pracy i chętnie to zrobię – wesprzeć osoby podczas zajęć, na przykład zaproszę, pokażę programowo, zapoznam z materiałami. Ja mogę dzielić się swoim doświadczeniem, bo sama studiowałam 5 lat w Niemczech, więc znam te wszystkie odczucia z autopsji, wiem co z tym wiąże. Wiem, że pół roku to jest naprawdę krótki okres, ale wydaje mi się, że to powinien być właśnie na wydziale przyjmującym, powinien być ktoś kto wesprze uczestnika Programu, kto zna Program z jednej strony a z drugiej musi być zaangażowany, wierzyć w ten Program i nie podchodzi do tego czy albo się zgłosił albo nie zgłosi. Musi to być ktoś kto się interesuje, ale też jest przeszkolony i wie, jak wesprzeć studentów. W obecnej chwili ze względu na taką organizację nie mam na to czasu”

Piąta kategoria to **bariery finansowe**. Przedstawiciele uczelni wskazują z jednej strony na zbyt niskie dofinansowanie przewidziane w programie na wsparcie osób z niepełnosprawnościami, głównie wskazuje się brak możliwości zatrudnienia asystenta podczas całego pobytu, z drugiej strony zbyt niskie środki przeznaczane są na zarządzanie programem w uczelniach, co wpływa np. na brak niektórych działań, takich jak dodatkowe informowanie skierowane do osób ze szczególnymi potrzebami, promocja, prowadzenie szczegółowej diagnozy potrzeb.

„...stypendium Erasmusa nie zawsze wystarczy, no w zależności od tego do jakiego państwa i jedzie za określoną stawkę no i teraz osoby ze specjalnymi potrzebami mogą liczyć na dodatkowe wsparcie finansowe i może nie jest tak to właśnie z powodu tego, że osoby się boją, że po prostu zjedzą ich pewne koszty finansowe, to też mówią że tutaj muszą niejednokrotnie liczyć na wsparcie rodzinne, żeby dofinansować, to zależy od potrzeb egzystencji za granicą, no i jest strach będą musiał tutaj interweniować w kierunku rodziny, rodziców, prosić o wsparcie finansowe, no jest to powiedzmy, takim dużym obciążeniem.”

Szósta kategoria to **bariery infrastrukturalne**, tzw. dostępności. Są to przeszkody w dostępności do usług społecznych w kampusie i poza nim, czyli w mieście, gdzie będzie przebywać osoba ze szczególnymi potrzebami.

„...Tutaj jako koordynatorzy też nie mamy takiej sporządzonej listy w jakim zakresie dana uczelnia jest dostępna i czy rzeczywiście będzie spełniała ona potrzeby tego studenta i czy ten student może tam wyjechać czy brak barier, które spowodują utrudnienia?...”

„...wykorzystanie przestrzeni i jakby pomoc osobom niepełnosprawnym oczywiście wzrokowo to wypada bardzo różnie. Lepiej to wypada na przykład Norwegii i Hiszpanii, ale bardzo słabo na przykład w Grecji i na przykład ciągi piesze dla niewidomych prowadzą na drzewo, to jest po prostu jakiś dramat: wąska uliczka, chodnik jest zastawiony przez samochody a drzewo jest na środku, a nawet nie omija i tak osoba niewidoma, słabowidząca właściwie ma 90% szansy z tym drzewem się spotkać bezpośrednio...”

Najtrudniejszą barierą związaną z tą kategorią jest brak usługi stałego asystenta podczas całego pobytu.

„...Poszczególne uczelnie na zachodzie nie mają takich asystentów, a biorąc pod uwagę realia polskie to wiadomo, że u nas po prostu nie ma...”

Barierą jest też brak materiałów w języku angielskim oraz np. transkrypcji i innych dostosowań do potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami.

„...barierą to, że wszystkie materiały są w języku polskim, nie są dostosowane do języka uniwersalnego i języków obcych.”

Występują też bariery językowe.

„...dużym problemem była oczywiście komunikacja. Zaobserwowałem też oczywiście rozmowy w obcym języku tylko mówią w języku ojczystym danego kraju, często nie mówią po angielsku. No i co zauważyłem w Bułgarii, ale także we Włoszech w hotelu ciężko było nawet porozumieć się po angielsku, obsługa kiepsko znała albo w ogóle nie znała angielskiego, języka, który jest znany na całym świecie...”

Występują też problemy dostępności poza kampusem.

„jest kwestia dostępności otoczenia kampusu - tereny podlegające... za granicą dostępność architektoniczna w różnych krajach zorganizowana jest na różnym poziomie, niektóre rozwiązania w krajach są uważane za dostępne a u nas niekoniecznie są dostępne, po prostu nie ma jednakowych standardów.”

Największy problem w tym zakresie stanowi usługa transport do kampusu.

„nie mamy funkcjonującego lotniska i studenci przyjeżdżają do nas coś z tym muszą dolecieć do Warszawy lub do innego lotniska i dojechać do Białegostoku i kwestia jest taka, że powinni mieć informacje o tym jaki jest transport, np. jak chcieliśmy podróżować koleją, to zgłosić to miesiąc wcześniej do PKP, aby podstawił wagon. Wtedy, jeżeli student przyjeżdżający do nas a na przykład, poruszający się na wózku nie będzie miał tych informacji to po prostu może utknąć na lotnisku.”

Siódma kategoria obejmuje **bariery mentalne**, dotyczące empatii i otwartości społeczeństwa, w tym bariery wynikające z kultury i obyczajów. W wielu miejscach świadomość potrzeb osób z niepełnosprawnościami jest niska.

„...ta świadomość wśród pracowników uczelni wcale nie jest jakaś tam duża i oni tak naprawdę jak z nimi rozmawiałam nawet jakiś prywatnych doświadczeniach tak naprawdę, to nie jest jakaś taka duża. Jak mówię, jakie są możliwości zastosowania pewnych rzeczy to oni przecierają oczy ze zdumienia, że tak można więc myślę, że ta świadomość to też jest jedną z barier, które jakby zamykają osoby z niepełnosprawnością na ten wyjazd.”

„Mobilność i teraz zawsze to jest pewne wyzwanie, bo otoczenie musiałby mieć świadomość tego, że są osoby w spektrum i mają pewne zachowania, które wynikają z tego, że mogą unikać otoczenia społecznego. Więc ważne jest informowanie otoczenia i jego świadomość...”

3. Sposoby niwelowania barier

Udzielane jest wsparcie na podstawie wniosku złożonego przez osobę zgłaszającą się.

„...Na tej samej zasadzie wsparcie jest udzielane zarówno kandydatom, doktorantom jak i prowadzącym działalność naukową. Jeśli chodzi o wsparcie, mogę wysłać informacje o tym jakie przykładowe formy wsparcia może wnioskować dana osoba, ale jest to katalogiem otwartym, jest to po prostu bardziej sposób pomocy danej osobie.”

Na każdej z badanych uczelni stosowana jest zasada indywidualnego podejścia do każdego wniosku i rozpatrywania go, w taki sposób, aby zapewnić osobie wnioskującej wsparcie jak najbardziej adekwatne do jej sytuacji. Stosowany jest przy tym katalog otwarty różnych form wsparcia i załatwienia sprawy.

Przykład niwelowania barier infrastrukturalnych w badanych uczelniach polega przede wszystkim na inicjatywie samych uczelni, które uczestniczą w rządowym programie dostępności i dostosowują swoje przestrzenie, materiały, usługi do standardów Dostępności+.

„Uczelnia systematycznie zwiększa swoją dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami. Część tych działań polega na nastawianiu się na indywidualizację potrzeb, bo ja się zajmuję właśnie konkretnie kandydatami i studentami, którzy już tutaj fizycznie są.”

W przypadku wyjazdów za granicę stosuje się zasadę indywidualnego rozpatrzenia wniosku i przeznaczenia dodatkowych środków na zapewnienie szczególnych potrzeb.

„...Ważne, aby student dobrze rozpisał swoje potrzeby, wyjaśnił nam krok po kroku czego potrzebuje. Myślę, że większość tych potrzeb będzie spełniona. Weryfikujemy dokumenty i na ich podstawie są przyznawane środki, kwestia, aby studenci umieli sami być adwokatami i nie bać się oraz wiedzieć jak opisać swoje prawa i potrzeby.”

Stosuje się także dodatkowe spotkania informacyjne.

„Druga sprawa to informowanie studentów o swoich niepełnosprawnościach nas organizatorów, wyjaśnianie możliwości, bo większość nie dopytuje i myśli, że nie może korzystać z dodatkowego finansowania na wyjazd zagraniczny np. z lekką niepełnosprawnością.”

Często rozwiązaniem jest pomoc w wypełnieniu wniosku i doradztwo.

„...Tutaj właśnie w biurze międzynarodowym pomagaliśmy ten wniosek wypełnić, biuro pełnomocnika do spraw osób z niepełnosprawnościami na Uniwersytecie w Białymstoku też dla studentki pomogło w wypełnieniu oraz pomogło też wydaje mi się w doradztwie...”

Organizuje się dodatkowe szkolenia dla pracowników uczelni.

„...organizowaliśmy szkolenia dla kadry. Na początku były osoby, które stawiały opór i twierdziły, że to jest zbędne. Jednakże po odbyciu szkoleń bardzo zaangażowały się w realizację procedury. Uważam więc, że szkolenia uświadamiające są priorytetowym rozwiązaniem, aby procedura mogła funkcjonować.”

Przy przyjmowaniu studentów, stosuje się dodatkowe adnotacje i listy informacyjne, zawierające opis szczególnych potrzeb studenta.

„...była nawet adnotacja, że lepiej, żeby pisał dłużej, nie wiem jakie to ma znaczenie, i że powinien korzystać ze specjalnego sprzętu albo pozwolić mu działać na jego komputerze, czyli miał on mieć wydłużony czas pisania egzaminu i miał mieć też możliwość pisania elektronicznego, nie wypełniał testu pisemnie, tylko miał mieć możliwość skorzystania z wersji elektronicznej... przedstawiłam też ten dokument panu dziekanowi i pan dziekan potwierdził w tym sensie, żeby to rozesłać do pozostałych pracowników, którzy prowadzili zajęcia właśnie z tym studentem, żeby wiedzieli, że trzeba przygotować dla niego specjalny egzamin.”

4. Działania konieczne do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami dostępności uczestnictwa w Mobilności Erasmus+

Wśród działań koniecznych do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami dostępności uczestnictwa w Mobilności Erasmus+ respondenci wskazali na następujące kwestie:

- “...- współpraca między działami administracyjnymi na uczelni,
- wymiana informacjami na temat właśnie szczególnych potrzeb,
- zwiększenie środków na pomoc materialną, pomimo tego wsparcia ogromnego w ramach Programu Erasmus+ osoby chore niestety ponoszą potężne koszty leczenia rehabilitacji, no i często nie mogą sobie pozwolić na wyjazd no z uwagi na to, że się po prostu, że nie będzie ich stać formy leczenia za granicą,
- potrzebne są rozwiązania w kwestii interwencji kryzysowych psychicznych, studenci w razie stworzeń natury psychicznej mogą się obawiać wyjazdu z uwagi na to, że nie otrzymają wsparcia psychologa za granicą. My mamy telefoniczną infolinię, nawet będąc za granicą student może skorzystać z tej formy wsparcia natomiast widząc, jak bardzo zwiększa się liczba tych zaburzeń na świecie jest wyzwaniem.
- musi być empatia na uczelni, kadry, które się zajmują wspieraniem studentów muszą być właściwie dobierane i przeszkolone, żeby wiedzieć jak udzielać profesjonalnie wsparcia.
- ostatnie to wsłuchanie się w potrzeby i zachęcanie studentów do kontaktu.”*

„Obszarem na pewno do doskonalenia jest wsparcie mentalne, psychologiczne musimy na pewno dużo rzeczy ulepszyć. Poza tym wydaje mi się, że dla lepszej skuteczności ERASMUS+, należy usprawnić i stworzyć lektoraty w języku angielskim, przygotować zaproszenie i dokumenty w uproszczonym uniwersalnym języku i z przydatnymi informacjami dla osób z niepełnosprawnością, uświadamianie studentów, aby mieli wiedzę jak postępować, kiedy w grupie pojawi się taka osoba, więc musi być standard szkoleń na każdym roku tak jak BHP.”

Przedstawiciele wszystkich badanych uczelni rekomendują też takie działania organizacyjne jak dodatkowa informacja i promocja.

„...informacja, która mówi o tym jakie są możliwości samego wyjazdu na pewno też możesz wyjść wspaniale, właśnie podkreślić pewne plusy, ale opisać i bariery jakie wynikają, żeby były uwzględnione na takim wyjeździe.”

„...położenie większego nacisku na zwiększenie informacji o korzyściach z Erasmus+ i przygotowanie dla uczelni pakietu informacji, które można dystrybuować do studentów. Ale to Agencja musiałaby nam dać takie pakiety.”

„...jest potrzeba zamieszczania informacji rozszerzonej na stronach internetowych i tak nic to niestety, ale tak naprawdę nie mniej centralnie oraz nasi koordynatorzy, nasze jednostki poszczególne wybierają sobie partnerów pod jakimś kątem tematyki tak głównie dydaktyczne i edukacyjne natomiast bardzo mało nadal na większości uczelni jest informacji o dostępności... Wysyłanie wiadomości mailowych z konkretnym zapytaniem wiąże się tym czas oczekiwania na odpowiedź. Gdyby ta informacja była dostępna bezpośrednio, że byłoby efektywniej. Student mógłby się z nią zapoznać i podjąć decyzję czy jest to miejsce dla niego czy nie.”

Dodatkowo rekomenduje się utworzenie uniwersalnych rozwiązań takich jak aplikacje.

„W ogóle by się marzyło, żeby była taka aplikacja. Byłaby dedykowana dla osób z niepełnosprawnością dla polskiego studenta natomiast, która byłaby na tyle dobrze zrobiona, że każdy bez problemu mógłby z niej skorzystać i wyciągnąć dla siebie takie informacje, które były najlepsze, coś takiego uniwersalnego, w żaden sposób nikogo nie wskazywało...”

Wskazywano także na rozwiązanie w postaci usługi profesjonalnych asystentów osób z niepełnosprawnościami na uczelniach.

„stałe takie osoby, które mogłyby czasowymi opiekunami studentów z niepełnosprawnością - a jest to pewien pomysł nawet nie ma jeszcze takiego rozwiązania, to z pewnością tutaj raczej chodzi o osoby odpowiednio przeszkolone, tak zwłaszcza w kwestii współpracy z osobą w spektrum autyzmu na przykład. Nie mogą to być przypadkowi ludzie a musi być to zespół ludzi, który przygotowani po prostu do tego, żeby wiedzieć jak pomóc takiej osobie ze szczególnymi potrzebami.”

Włączamy mobilność

Iceland Liechtenstein Norway **Active citizens fund**

Podlaski Sejmik Osób
z Niepełnosprawnościami

FUNDACJA CENTRUM INICJATYW NA RZECZ SPOŁECZEŃSTWA